

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Карасевич А. О.

Політичний портрет: цивілізаційна версія

Книга 1

Навчальний посібник
для студентів гуманітарних факультетів

Умань 2014

Рецензенти:

Токовенко О. С. — доктор філософських наук, професор, декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Шатохін А. М. — доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін Уманського національного університету садівництва

Кривошеїн В. В. — доктор політичних наук, професор кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Політичний портрет: цивілізаційна версія : навчальний посібник. Книга 1. / Укладач: А. О. Карасевич — Умань.: ФОП Жовтий О. О., 2014. — 749 с.

У навчальному посібнику пропонуються політичні портрети відомих державних діячів, воєначальників, законодавців, реформаторів, гуманістів, філософів, істориків, політологів, бунтарів і представників церковного кліру в контексті цивілізаційного буття різних народів і різних епох.

Посібник буде корисний тій аудиторії читачів, яка цікавиться складними процесами формування політичної культури сьогодення, кому не байдужа політична історія державотворчих процесів через призму світогляду особистості.

©Карасевич А. О., 2014

ЗМІСТ:

Вступ	5
--------------------	----------

Глава I. Політичні портрети

Стародавнього Сходу.....	35
---------------------------------	-----------

А). ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА

СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ В ІМЕНАХ.....	35
---	-----------

ЄГИПЕТ В ЧАСИ РАННЬОГО ЦАРСТВА

І–II династії.....	37
---------------------------	-----------

ЄГИПЕТ У ПЕРІОД СТАРОДАВНЬОГО ЦАРСТВА

III–VI династії	44
------------------------------	-----------

ЄГИПЕТ У ПЕРІОД СЕРЕДНЬОГО ЦАРСТВА

IX–XVII династії	52
-------------------------------	-----------

ЄГИПЕТ В ПЕРІОД НОВОГО ЦАРСТВА

XVIII–XX династії	62
--------------------------------	-----------

ЄГИПЕТ В ЕПОХУ ПІЗНЬОГО ЦАРСТВА.

ЕФІОПСЬКИЙ І САЇСЬКИЙ ПЕРІОДИ	77
--	-----------

Б). НАЙДАВНІШІ ДЕРЖАВИ МЕСОПОТАМІЇ: ПОЛІТИЧНІ ПОРТРЕТИ ДЕРЖАВОТВОРЦІВ **83** |

ВСІ ПРАВИТЕЛІ ШУМЕРУ	101
-----------------------------------	------------

В). ПОЛІТИЧНІ ПОРТРЕТИ В ДАВНІЙ АССИРІЇ.....	103
---	------------

Г). ПОЛІТИЧНІ ПОРТРЕТИ ЦАРСТВА ХАММУРАПІ І ЙОГО ОСНОВНИЙ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ДОКУМЕНТ КОДЕКС ЗАКОНІВ..... **115** |

Д). ПАРАПОЛІТИЧНІ ВЧЕННЯ НАРОДІВ СТАРОДАВНЬОЇ ІНДІЇ	
--	--

І ІХ ПОЛІТИЧНІ ЛІДЕРИ	121
------------------------------------	------------

Ж). ПОЛІТИЧНА ДУМКА В ПОРТРЕТАХ

СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ.....	132
---------------------------------	------------

ДЕРЖАВА ШАН-ІНЬ (XVIII–XII ст. до н. е.).....	147
--	------------

ДЕРЖАВА ЧЖОУ (XII–VIII ст. до н. е.).....	150
--	------------

ПЕРІОД РОЗПАДУ ЄДИНОЇ ДЕРЖАВИ

VIII–III ст. до н. е.	157
-----------------------------------	------------

ДИНАСТІЯ ЦІНЬ (256–206 рр. до н. е.).....	159
--	------------

ДИНАСТІЯ ХАНЬ (206 р. до н. е. — 220 р. н. е.)	161
---	------------

ІМПЕРІЯ ЦІНЬ (265–316 рр. н. е.)	181
---	------------

Царства Періоду Весни і Осені:	186
---	------------

Династія Чжоу (1045–221 рр. до н. е.).....	186
---	------------

ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ СТАРОДАВНЬОГО КИТАЮ.....	196
--	------------

Глава II. Політичні портрети

Стародавньої Греції.....	202
---------------------------------	------------

Глава III. Політичні портрети Стародавнього

Риму	293
-------------------	------------

А). ПОЛІТИЧНІ ПОРТРЕТИ ЦАРСЬКОГО ПЕРІОДУ	293
---	------------

Б). ПОЛІТИЧНІ ПОРТРЕТИ

ЕПОХИ РИМСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ.....	310
---------------------------------------	------------

Друга Пунічна війна 218–201 рр. до н. е.	324
--	------------

Третя Пунічна війна 149–146 рр. до н. е.....	341
---	------------

В). ПОЛІТИЧНІ ПОРТРЕТИ ПЕРІОДУ ІМПЕРІЇ	396
---	------------

ДИНАСТІЯ ЮЛІЇВ-КЛАВДІЇВ

(27 р. до н. е. — 68 р. н. е.).....	395
--	------------

ДИНАСТІЯ ФЛАВІЇВ.....	424
------------------------------	------------

ДИНАСТІЯ АНТОНІНІВ.....	429
--------------------------------	------------

ДИНАСТІЯ СЕВЕРІВ.....	438
------------------------------	------------

ЕПОХА СОЛДАТСЬКИХ ІМПЕРАТОРІВ.....	448
---	------------

ІМПЕРАТОРИ ПІЗНЬОЇ ІМПЕРІЇ	478
---	------------

ДИНАСТІЯ КОНСТАНТИНА.....	481
ДИНАСТІЯ ВАЛЕНТИНІАНА.....	496
ДИНАСТІЯ ФЕОДОСІЯ.....	503
ОСТАННІ ІМПЕРАТОРИ ЗАХІДНОЇ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ.....	507

Глава IV. Політичні портрети Середньовіччя, Нового часу

та зарубіжного Відродження.....	517
--	------------

СХОЛАСТИКА.....	562
-----------------	-----

Рання схоластика.....	563
-----------------------	-----

Класична схоластика.....	565
--------------------------	-----

Містика.....	580
--------------	-----

Антропоцентризм.....	593
----------------------	-----

ПОЛІТИЧНІ ПОРТРЕТИ НОВОГО ЧАСУ

ТА ПРОСВІТНИЦТВА.....	634
------------------------------	------------

Філософія тотожності.....	705
---------------------------	-----

Філософія одкровення.....	707
---------------------------	-----

Іменний покажчик.....	738
------------------------------	------------

Література.....	746
------------------------	------------

ВСТУП

Стародавній Схід охоплював досить об'ємну територію, яка включала в свій склад Північно-Східну Африку, Передню Азію, Іранське плоскогір'я, Індію і Китай з усіма проміжними областями. В цілому, названа територія простягалася з півночі на південь на 1800 кілометрів. У свою чергу, західні рубежі Стародавнього Сходу проходили через Лівійську пустелю (10 градус західної довготи), а східній кордон виходив до берегів Тихого океану (110 градус східної довготи). Відстань між східними і західними рубежами дорівнювала, приблизно, 10 000 кілометрів.

Близький Схід був свого роду міжнародним перехрестям, де з прадавніх часів стикалися інтереси і амбіції безлічі державних утворень. Тому рання державність в Східній Азії зароджувалася в умовах майже повної автохтонності. Окрім того, і в пізніший період (у I тисячолітті до н. е.), виникнення безлічі раннедержавних утворень на території Китаю так і не відмінило факту відомої відособленості Далекосхідного вогнища державності від інших центрів виникнення держав і цивілізацій. Ця обставина зумовила істотну своєрідність умов, в яких виникали і еволюціонували міжнародні відносини на Далекому Сході.

Перші згадки про виникнення державних утворень стосуються Східної Азії на території Китаю. Між тим зведення про прадавній період історії Китаю носять напівміфічний характер. За переказами і легендами тих часів перша старокитайська династія Цинь була заснована на початку II тисячоліття до н. е. У «Історичних записках» китайського хроніста Сима Цяня приводяться імена правителів цієї династії і послідовність заняття ними престолу, проте точне датування подій досить відносно і, навіть, надумане. Крім того, є певні сумніви в тому, що дійсно йдеться про раннє державне політичне об'єднання, а не про союз племен. Подібного ж роду сумніви поширюються і на початковий період правління династії Ін (XVII–XIV ст. до н. е.). Тому, виходячи з історико-літературних джерел, можна стверджувати, що чіткої територіальної локалізації якого-небудь політичного утворення на Середньокитайській рівнині в названий період практично не існувало.

Проте вже в другій половині II тисячоліття до н. е. по берегах річок в середньому Китаї (головним чином в районі долини річки Хуанхе) виникають численні поселення міського типу. Археологічні дані дозволяють стверджувати, що в цей період на великій території від долини річки Хуанхе до річки Янцзи починають складатися центри державності, мабуть, ізоморфні раннім державним утворенням передньої Азії і Єгипту — тобто міста-держави нового типу. Саме в цей період на території сучасного Аньяна була заснована столиця династії Ін — Велике місто Шан. З цієї миті є усі підстави говорити, знову ж таки — з подання відомостей про цей період істориків-китаїстів, про наявність раннедержавних утворень на території Древнього Китаю.

Державність Шан-Інь була соціумом епохи бронзи. Зовнішньополітичні стосунки склалися з епізодичних торговельних обмінів і майже постійних воєн з сусідніми союзами племен або ранньодержавними утвореннями. Торговельні обміни носили в ту епоху досить інтенсивний характер, хоча оцінити їх реальний масштаб не можливо. Навряд чи він був занадто значний. Можна лише стверджувати, що в долину річки Хуанхе з басейну річки Янцзи поступали олово і мідь, що виступали сировиною для виготовлення бронзи. Проте регулярність інших обмінів викликає серйозні сумніви. Більше того, є усі підстави стверджувати, що основною формою обмінів в дану епоху, як і раніше, залишалася примітивна військова політика.

Тому не випадково, згідно з ранніми уявленнями, що панували серед іньців, головними державотворчими справами були, насамперед, «жертвопринесення і постійні війни». Судячи по епіграфічних джерелах, що дійшли до нас, і переконливих даних археологічних досліджень, політична еліта іньців в основному вдавалася саме до цих двох, гідних способу життя аристократів, занять. Численні війни з сусідами давали безліч рабів, яких потім здебільшого винищували під час пишних релігійних церемоній, що влаштовували на честь предків, які, згідно ритуалу, закінчувалися масовими жертвопринесеннями.

Уявлення іньців про навколишній світ були досить примітивні і дуже егоцентричні. Іньці вважали себе «Піднебесною» імперією. У її центрі знаходилося Велике місто Шан, резиденція правителя. Навколо нього розташовувалися території, що входять до складу Іньської держави. Ну, а за межами земель тягнулися території, населені дикими племенами, що не були підвладними іньському правителю (Вану). Ось ця варварська периферія і була «законним» об'єктом для численних військових вторгнень і короточасних розбійницьких набігів іньців.

Якщо Давній Схід був колыскою людської цивілізації, то Передня Азія стала місцем виникнення міжнародних відносин, як феномену відповідної сфери політики. І пов'язано це було з виникненням перших в історії людства номових державних утворень та із становленням великих деспотичних держав в долинах Нілу, Евфрата і Тигра.

У долині Нілу централізована деспотична держава з'являється вже на рубежі IV і III тис. до н. е. На думку дослідників, це пов'язано з особливостями конфігурації нільської долини і характером іригаційної мережі в Єгипті. Протяжність Нілу з півдня на північ, а також формування номових державних утворень уздовж берегів річки також з півдня на північ призводили до неможливості створення широких міждержавних коаліцій, оскільки кожен з учасників системи специфічних взаємин завжди позував перед лицем двох сусідів — з півночі і з півдня (виняток становили лише суб'єкти державності, що знаходилися в дельті Нілу). Причому кожен з сусідів був потенційним політичним супротивником. В результаті в долині Нілу відносно швидко (впродовж декількох століть) відбувається об'єднання номових структур спочатку в дві еспотичні з точки зору особливостей політичного устрою, держави - Верхній і Нижній Єгипет, а потім має місце

розгром Верхнім Єгиптом Нижнього і об'єднання долини Нілу в її єгипетській частині під владою фараонів.

По декілька іншій схемі склалися стосунки в Месопотамії. Боротьба за політичне переважання в долинах Тигра і Евфрата супроводжувалася формуванням коаліцій, укладенням перших договорів між суб'єктами міждержавного спілкування вже в ранньодинастичний період (приблизно XXVIII–XXVI ст. до н. е.). За декілька століть домінуючі позиції в Нижній Месопотамії по черзі займали декілька міст-держав. Серед них Киш, Урук, Ур, Лагаш. Проте об'єднання Месопотамії у рамках єдиної держави ще не відбувається, ймовірно, у зв'язку з крайньою примітивністю державних інститутів міст Межиріччя. Міста-держави управлялися виборними військовими вождями (лугали) або жерцями (енси). Військові формування були зовсім нечисленні. Причому в містах, підлеглих владі домінантного центру порядок управління, по суті, не змінювався - там як і раніше існували власні правителі. Домінування забезпечувалося за рахунок загрози силою і у ряді випадків за рахунок призначення свого роду намісників в підлеглі міста.

Третя династія Ура — династія та держава, яку вона очолювала, що існувала в стародавньому Межиріччі у XXI столітті до нашої ери.

Це був останній період шумерської державності — так званий шумерський ренесанс

Об'єднання Месопотамії в єдину державу відбулося під владою аккадського царя Саргона Древнього і його наступників в XXIII ст. до н. е. Аккад був типовою східною деспотією, де світська і релігійна влада зосереджувалася в руках царя. Зовнішня політика цієї державної структури стає досить послідовною і активною, спрямованою на забезпечення панування в усьому Межиріччі і Еламі (долини річок Карун і Керхе), що примикають до нього. Експансія Аккадського царства здійснювалася відразу на західному (відносно міста Ебла), східному (Елам) і північному (Субарту) напрямках. Проте, у зв'язку з нашествиям кочових племен (так званих кутіїв), експансіоністським планам саргонідів не судилося було збутися. Надалі в Месопотамії упродовж декількох століть йде запекла боротьба за

домінування у рамках річкової системи. Періодично відбувається підвищення окремих політичних центрів, проте їм довгий час не вдавалося досягти повного переважання в Межиріччі. Найбільшу популярність серед державних утворень того часу здобуло шумеро-аккадське царство III династії Ура. Проте пов'язано це було не стільки з особливостями зовнішньої політики або з зовнішніми домаганнями сусідів, що досить слабо проявлялися, на домінування у рамках локальної системи міжнародних відносин в Месопотамії, скільки із завершенням процесу становлення деспотичних форм політичного панування. Вирішальним в долі дещо більше століття «бюрократичного» царства (XXII–XXI ст. до н. е.), що проіснувало, стало нашествя кочових семітських племен амореїв, що сприяли краху гранично централізованої держави.

Свого найвищого розвитку локальна система міжнародних відносин в Межиріччі досягла вже в Старовавилонський період (XIX–XVI ст. до н. е.). Вторгнення амореїв привели до виникнення на території Месопотамії цілому ряду держав — Ларса на півдні, Марі і Ашшур на півночі, Ешнунна на сході, Вавилону і ряду інших, менш значних державних утворень, в центральній частині Межиріччя. Крім того, традиційно сильним політичним суперником залишався Елам, розташований на південний схід від Месопотамії. У черзі воєнних конфліктів, якими була наповнена історія Межиріччя в XX–XVIII ст. до н. е., різко посилювалася державницька політика Вавилону.

Вавилон у XVIII ст. до н. е.

Розквіт Старовавилонського царства доводиться на роки правління царя Хаммурапі, який проводив досить витончену зовнішню політику, уміло домагаючись ізоляції своїх зовнішньополітичних супротивників, чим забезпечував свої «тили» за рахунок своїх союзників. Крім того, Хаммурапі був досить цинічним політиком макіавеллістського бачення державотворчих процесів. Майстерно маніпулюючи своїми союзниками в ході спільних дій у рамках коаліцій, він легко розривав угоди про взаємну допомогу після досягнення певної політичної мети, і завойовував згодом, попираючи категорично всі попередні домовленості, своїх колишніх союзників. Уклавши союзний договір з Ларсой, Хаммурапі зумів захопити територію держав Урука і Исина. Потім в союзі з царем Марі Зимрилимом (північна Месопотамія) Хаммурапі крушить Ешнунну і Ларсу. Після чого настає черга і самого царя Зимрилима, який хоча і мав у Вавилоні своїх дипломатів і

лазутчиків, не зміг вірно оцінити співвідношення сил, чим значно розширив власну ресурсну базу Хаммурапі. У 1759 р. до н. е. під приводом припинення недружніх дій свого колишнього союзника (Зимрилим прийняв рішення розірвати союз з Хаммурапі) вавилонська армія вторглася в межі царства Марі і загарбала його столицю.

Руїни зіккурату в Марі. Марі (нині Тель-Харірі в Сирії, 25 кілометрів на північ від іракського кордону, 12 на північний захід від міста Абу-Кемаль і 2,5 кілометри на захід від нинішнього русла річки Євфрат) — одне з найзначніших міст-держав Межиріччя в III-II тисячоліттях до нашої ери.

Проте вже незабаром після смерті Хаммурапі царству довелося зіткнутися з набігами кочівників-касситів, а також з численними змовами і спробами сецесії (відділення) в загарбаних вавилонянами містах Межиріччя. Вавилон упродовж XVII ст. до н. е. поступово втрачав свої позиції однієї з провідних світових держав того часу, що привело, в кінцевому рахунку, до втрати завойованих Хаммурапі територій.

Край агонії Старовавилонського царства був завершений вторгненням хеттів, які близько 1595 р. до н. е. не лише спустошили країну Хаммурапі, але і опанували столицю держави — Вавилон, правда, так і не закріпившись в ньому. Кочівники-кассити, що заснували так звану касситську правлячу династію поклали початок новому періоду в історії країни — на карті Близького стародавнього Сходу появилось Средневавилонське царство (XVI–XII ст. до н. е.).

Історія Древнього Сходу починаючи з середини II тисячоліття до н. е. набагато краще забезпечена джерелами, ніж попередній період. До цього часу раннедержавні утворення виникають на Близькому Сході вже не лише в долинах великих річок, але і в Сирії, на Східному узбережжі Середземного моря, в Малій Азії. Основними політичними гравцями на міжнародній арені стають ті, хто проводив активну експансіоністську політику значну по територіальному масштабу і чисельності населення задіяних царств — Хеттське, Вавилонське, Мітаннійське, Ассирійське, а також Єгипет. Своєрідним міжнародним перехрестям і об'єктом співпадаючих політичних домагань великих держав тієї епохи стають Сирія, Фінікія і Палестина.

Боротьба за вплив у цьому районі призводить до численних воєн, виникнення військово-політичних союзів великих держав того часу і

постійного лавірування формально незалежних сирійських князівств у пошуках найбільш прийняттого варіанту забезпечення власної безпеки сирійським і палестинським правителям. Єгипет, відносно залежних від нього країн Близького Сходу, був найбільш великою і могутньою, в зовнішньополітичному плані, державою Древнього Сходу в середині II тисячоліття до н. е.

Довгий час упродовж приблизно півтори тисяч років своєї історії Єгипет практично не виходив за межі долини Нілу, благо вона була з усіх боків оточена пустелями і напівпустелями. Виняток становив Синайський півострів, де єгиптяни здавна добували мідь і контроль над яким в епохи міді і бронзи мав важливе стратегічне значення, а також південна частина Палестини, що забезпечувала, з півночі в епоху Середнього царства, безпеку Синая.

В принципі, єгиптяни підтримували досить регулярні торговельні, політичні і культурні зв'язки практично з усіма державними утвореннями Месопотамії, сирійськими і палестинськими князівствами, Критським царством, островами Егейського моря. Проте активна зовнішня експансія була розпочата в період правління найбільш могутньої, так званої, XVIII-ї династії єгипетських фараонів в середині II тисячоліття до н. е. Основними напрямками експансії стає південний (у Нубію) і північно-східний (у Сирію, Фінікію і Палестину).

Просування Єгипту на південь, як засвідчують єгиптологи, забезпечувалося майже повністю за рахунок грубого силового тиску. Ситуація на Близькому Сході була декілька іншою. Для досягнення домінування в Сирії єгипетські фараони застосовували досить широкий набір засобів і прийомів здійснення зовнішньої політики, окрім власне військових походів, практикувалося узяття заручників для забезпечення лояльності, династичні шлюби, військова допомога і навіть грошові субсидії лояльним, і, в більшості, примітивним і недалекоглядним, політичним партнерам.

Хатті або ж Хеттське царство — могутня стародавня держава в Малій Азії (бл.1800-1180 рр. до н. е.), утворена хеттами

Добившись домінування, єгиптяни так і не змогли забезпечити раціональної експлуатації ресурсів захоплених територій. По суті, Єгипет не

стягував із завойованих державних утворень Сирії і Палестини навіть фіксованого розміру данини. Зате єгипетська армія періодично вторгалася на територію своїх сателітів (при правлінні Тутмоса III і деяких інших фараонів майже щорічно) і піддавала їх несистемному розграбуванню. Тому і не дивно, що єгиптяни зовсім не користувалися популярністю на Близькому Сході.

Мітанні (Ханігальбат) — стародавня держава (XVI–XIII ст. до н. е.).

На території Північної Месопотамії і прилеглих областей. Населення Мітанні складалося з хурритів і семітів, офіційними мовами були хурритській і аккадська.

Встановлення політичного впливу Єгипту в Сирії, Фінікії і Палестині приводить його до конфронтації з провідними державами Передньої Азії — Мітаннійським і Хеттським царствами. Для того, щоб ослабити позиції своїх супротивників на близькому Сході єгипетські фараони щонайменше з XV ст. до н. е. вступають у дружні або союзні відносини з деякими з відносно слабких державних утворень того часу (сирійські князівства і так далі), що дозволяло їм здійснювати втручання в справи таких держав як Вавилонія і Мітанні. Найбільш важливим серед союзів подібного типу був союз з Ассірією, яка в XV–XIV ст. до н. е. є васалом то Вавилонії, то Мітаннійського царства, але одночасно претендує на самостійну політичну роль в регіоні.

Проте основна загроза домінуванню Єгипту в регіоні, як з'ясувалося, виходила не від держав Межиріччя, а від царства Хеттського, розташованого в Малій Азії. Скориставшись невдоволенням місцевого населення, що обтяжувалося єгипетською присутністю і що жорстоко страждав від найбільш варварських і брутальних методів експлуатації з боку Єгипту, хетти досягли значних успіхів в проникненні на сирійську і палестинську території. У XIV ст. до н. е. у зв'язку з різким посиленням царства Хеттського єгипетські фараони вжили заходи для привертання на свій бік держав Месопотамії - Вавилонського і Мітаннійського царств, які також побоювалися посилення позицій хеттов в Передній Азії. Для цього їм довелося відмовитися від підтримки Ассірії. У Тель-Амарнском архіві збереглися ряд листів, що містять інформацію про досить складні стосунки Єгипту зі своїми новими союзниками, про їх взаємодію і розбіжності.

Упродовж другої половини XIV — початку XIII ст. до н. е. відбувається цілий ряд воєн між хеттами і єгиптянами. Руйнівний характер воєн, за

відсутності відчутних результатів, змусив протиборчі сторони вступити в переговори і укласти дружню угоду на основі взаємних поступок.

У 1278 р. до н. е. така угода була укладена між хеттським царем Хаттусилою III і єгипетським фараоном Рамзесом II. Джерела свідчать, що в даному випадку мирна ініціатива виходила з боку хеттів, стурбованих різким посиленням Ассирійського царства у себе на фланзі і нездібних вести одночасно війну на два фронти. В результаті хетти змогли домогтися укладення союзу, спрямованого фактично проти Ассирії, відразу з двома великими державами того часу — Єгиптом і Вавилонією.

Угода з Єгиптом мала на увазі спільні оборонні і наступальні дії проти загальних ворогів, причому в тексті угоди містяться вказівки на те, що договірні сторони зобов'язалися надавати один одному допомогу і у разі дестабілізації внутрішньополітичної обстановки в Єгипті або в царстві Хеттів — повстання рабів або хвилювань на території підвладних ним областей на східному узбережжі Середземного моря. Окрема стаття угоди передбачала взаємну видачу перебіжчиків.

Окрім іншого в цій угоді яскраво відбилася риса, характерна для держав древнього Сходу — ототожнення держави з особою носія верховної влади в ній, що значною мірою характеризує специфіку системи міждержавних зв'язків в даний період. Обмін дипломатичними листами і посольствами тривав і після укладення договору.

Зокрема, дещо пізніше військово-політичний союз був скріплений династичним шлюбом: Рамзес II одружився на дочці Хаттусили III.

Стародавній Єгипет — одна з найдавніших держав на Землі і колыска цивілізації Середземномор'я. Країна-стрічка, займала територію

в нижній течії річки Ніл в північно-східній Африці. Стародавній Єгипет — це спочатку вузька долина ріки Ніл, яку Єгиптяни називали Хапі, серед безводних пустель та голих скель у північно-Східній Африці. Проте завдяки повеням Нілу ця земля — одна з найродючіших у світі. Єгиптяни були дивним народом. З одного боку, вони винайшли геометрію, математику, знали астрономію і в усьому знали точність.

З іншого боку, ніяк не могли навести лад серед власних богів. Велику роль у міфології єгиптян відігравали уявлення про загробне життя як безпосереднє продовження земного, але тільки в могилі.

У період, що послідував за укладенням описаного договору, Єгипет і царство Хеттське поступово слабшали і втрачали свою зовнішньополітичну могутність.

На політичній арені все вагомніше починає заявляти про себе Ассирія.

У середині VIII ст. до н. е. Ассирія перебуває в стані економічного і політичного піднесення. Особливо це стає помітним при Тіглатпаласарі III (745–727 рр. до н. е.), який знову відновлює, традиційну для своїх попередників в часи першого і другого піднесення, завойовницьку політику. Нове посилення Ассирії привело до утворення великої Ассирійської держави, яка почала претендувати на об'єднання всього старосхідного світу в рамках єдиної світової деспотії.

Цей новий розквіт військової могутності Ассирії пояснюється розвитком продуктивних сил країни, що вимагав розширення зовнішньої торгівлі, захоплення джерел сировини, ринків, охорони торговельних шляхів, захоплення здобичі і, головним чином, основних кадрів робочої сили — рабів.

Ассирія — стародавня семітська держава у північній Месопотамії у II–I тисячолітті до н. е. Столицею Ассирії було місто Ашшур, пізніше — Дур-Шаррукін, Кальху, Ніневія. Завдяки вигідному розташуванню та вправній армії, Ассирія була найсильнішою державою Стародавнього Сходу, що змагалась з Вавилонією.

Засновником Ассирійської держави офіційна традиція вважає Тіглатпаласара III, який заклав своїми воєнними походами основу ассирійської військової могутності. Він здійснив вдалий похід в Урарту, і хоча не підкорив Урартське царство, але значно ослабив його. Було відновлено панування Ассирії в Сирії, Фінікії, Палестині. Завойовані ряд областей Лівану, Хамату, Тіра, Бібла і Ізраїля. Навіть Іудея, Едом і філістимська Газа визнали владу ассирійського царя. У 732 р. до н. е. було завойовано Дамаск, що відкрило нові торговельні шляхи до Палестини і Сирії.

Тіглатпаласар III виношує плани на завоювання Єгипту і Вавилону. Цар Ассирії почав із завоювання Південної Месопотамії і Персидської затоки. А в 729 р. до н. е. був поставлений на коліна Вавилон і приєднаний до Ассирії. Дійшовши, таким чином, на північному заході до гір Аману і вторгшись на сході в області «могутніх мідян», Тіглатпаласар III створив могутню військову державу, яку захищали, реформували і розширяли його

наступники. Протягом п'ятирічного терміну царювання це вдавалося його сину Салманасару у (727–722 рр. до н. е.), який провів ряд завойовницьких походів проти Тіра, Ізраїля. Особливо значущими були соціальні реформи нового царя, які скасували фінансово-економічні пільги і податні привілеї стародавніх міст Ассирії і Вавилону.

Саргон II, брат Салманасара V, успішно продовжив зовнішню і внутрішню політику своїх славних попередників. Він розгромив повстання в Сирії, розгромив Ізраїль, взяв Самарію, покорив Тір і Газу. Остаточо підкоривши Кархемиш, Саргон II заволодів усією Сирією від кордонів Малої Азії до Аравії і Єгипту.

Ряд проблем у владарюванні виникли у наступника Саргона II Сінахеріба. Йому вдалося придушити ряд повстань в країнах нової Ассирійської держави. Хоча діяти йому доводилося жорстокими методами. Так, був повністю знищений Вавилон. Ця варварська акція налаштувала проти Ассирії ряд держав, що входили в її коаліцію. Мабуть тому і закінчив він своє життя не природньою смертю, а методом фізичної розправи. Причому, самими активними учасниками змови були його діти, які боролися за «перший престол». Але дістався він Асархаддону, одному із синів Сінахеріба, який участі у змові не брав.

Асархаддон відновив стосунки з Вавилоном і допоміг відбудувати, колись дивовижне за красою, місто. Він розгромив ефіопського фараона Тахарку, пізніше така доля спіткала царя Сідона. Цар продовжив боротьбу з племенами кіммерійців, скіфів, мідян, які поступово стають реальною загрозою для Ассирії.

Останній, найбільш відомий цар Ассирійської держави, Ашшурбаніпал, протягом свого царювання з великими труднощами підтримував єдність і воєнно-політичну могутність гіганської держави, яка поглинула майже всі країни старосхідного світу від західних кордонів Ірану на сході до Середземного моря на заході. Йому довелося в черговий раз займати Вавилонію, громити еламські війська, налагоджувати стосунки в Єгипті, Ефіопії, Фінікії, і Сербії. Це окреслювало перелік симптомів поступового ослаблення Ассирійської держави. Виникла небезпека з боку кочових племен, які мешкали на півночі і на сході Ассирії. Ассирійські царі не змогли повністю підкорити собі Урарту і остаточно розбити Елам. Мріяв про відновлення своєї незалежності і політичної могутності Вавилон. Постійна інформація через шпигунську сітку демонструвала відомості про змови і повстання в сусідніх країнах проти Ассирії.

Ассирійська держава була тим соціальним і політичним гігантом, який стояв на глиняних ногах і міг що митті розвалитися. Окремі частини названого соціального організму не були зв'язані між собою економічно. Така будова чекала своєї участі. І вже після смерті Ашшурбаніпала (626 р. до н. е.) об'єднані сили Мідії і Вавилону розгромили ассирійську армію. А в 605 р. до н. е. розпалася і вся Ассирійська держава. У битві під Кархемишем останні ассирійські загони були розбиті вавилонськими військами.

Мідія — стародавня держава, а також стародавня етногеографічна область на заході Ірану, від р. Аракс і гори Ельбрус на півночі до кордонів Персиди (Фарсу) на півдні, і від гір Загроса на заході до пустелі Деште-кевір на сході. Мідійське царство існувало в 672 до н. е. — 550 до н. е. і в роки свого розквіту було набагато ширше за кордони етнічної Мідії.

Наступниками Ассирії в різний час стають Нововавилонське царство, Мідійська держава і імперія Ахеменідів. На особливу увагу в цій черзі східних деспотій заслуговує, мабуть, імперія Ахеменідів. Перші згадки про державу Парсуа (Парсуаш) в ассирійських написах зустрічаються вже в IX ст. до н. е. Окрім Парсуа на схід від Елама розташовувалося декілька раннедержавних утворень, що складали між собою союз (пережиток перського племінного союзу). Очолювали союз царі з династії Ахеменідів. Рання історія державних утворень, що входили в персидський союз (IX–VII ст. до н. е.), пов'язана з найбільшими регіональними державами тієї епохи — Еламом, Ассирією, Мідією та ін., по відношенню до яких володіння Ахеменідів поперемінно знаходилися у васальній залежності.

У 558 р. до н. е. царем Персії, що об'єднала у своєму складі усі володіння Ахеменідів, став Кір II. Через матримоніальні зв'язки перської знаті з мідійськими царями Кір доводився онуком останньому мідійському царю Астіагу, проти якого в 553 р. до н. е. він підняв повстання. Війна тривала 3 роки і закінчилася не просто перемогою бунтівників, а повним розгромом Мідійської держави. Перси захопили мідійську столицю Екбатанами, і Кір проголосив себе царем Мідії і Персії.

Імперія Ахеменідів — стародавня держава VI–IV ст. до н. е. в Азії, створена перською династією Ахеменідів, перша з перських імперій. Територія Перської

імперії при Ахеменідах охоплювала території від Греції і Лівії до Індії. Держава була розділена на 20 військово-адміністративних округів (сатрапій), на чолі яких стояли спеціальні чиновники (сатрапи).

У наступні роки перси проводили планомірні кампанії, спрямовані на відновлення контролю над Мідійською державою, а також почали поступово захоплювати сусідні держави. За декілька десятиліть персами були захоплені Парфія, Гирканія, Лідія, Дрангіана, Бактрія, Маргіана і Согдіана. У 539 р. до н. е. цар Кір підпорядковує своїй владі Вавилонію, а в 525 р. до н. е. сином Кіра Камбізом був завойований Єгипет. До 512 р. до н. е. у васальну залежність від держави Ахеменідів потрапляють фракійські царства і Македонія. Таким чином, до кінця VI ст. до н.е. держава Ахеменідів тягнулася від р. Інд на сході, до Балкан на заході, і від Вірменії на півночі до першого нільського порогу на півдні.

Одним з чинників стрімкого розширення меж держави Ахеменідів виступала осмислена тактика зовнішньополітичної поведінки, що демонструвалася персами упродовж усієї історії їх імперії. Завоюванням передувала копітка робота з їх дипломатичної і військової підготовки. Якнайкраще забезпечена джерелами історія підготовки вторгнення перського царя Ксеркса в балканську Грецію, тому слід розглядати саме її в якості показового прикладу при поясненні студентам основних чинників зростання могутності імперії Ахеменідів.

Після невдачі перших набігів персів на територію Греції в 492–490 рр. до н. е. (загибель під час бурі на морі більшої частини флоту і війська відправленого до балканської Греції перського полководця Мардонія і знамениту поразку перського загону перського принца Артаферна від армії однієї з провідних міст-держав Еллади — Афін — під Марафоном), послідувала тривала і всебічна підготовка масового вторгнення.

В результаті був забезпечений протекторат персів над Македонією, фракійськими племенами, Епіром і значною частиною грецьких міст-держав і їх союзів в Північній Греції і на островах Егейського моря. Крім того, напередодні вторгнення (481 р. до н. е.) перси укладають угоду з Карфагеном, згідно якої той зобов'язався негайно розпочати бойові дії на Сицилії проти грецьких колоній, що входили до складу так званої Великої Греції (східна Сицилія і південь Апеннінського півострова). Таким чином, навіть у разі прояву прогнозованих симпатій до метрополій в Балканській Греції, грецькі колонії в Італії і на Сицилії виявилися вимкнені з боротьби за єдність Великої Греції ще до початку великого вторгнення.

У результаті умілої зовнішньополітичної підготовки поліси (міста-держави) балканської Греції виявилися напередодні перського вторгнення в повній політичній і військовій ізоляції. І тільки несподівано висока боєздатність ополчення громадян грецьких міст-держав і їх об'єднаного флоту, а також моральний ресурс і вишколена десятиріччями боєготовність, наявність яких неможливо було передбачати до вторгнення персам(надзвичайний підйом полісного патріотизму, в окремі відрізки часу,

що переростав в панеллінський патріотизм) перевернули усі їх розрахунки і зумовили їх тотальну поразку в 30-річній війні.

Принизлива поразка величезної імперії від сил грецьких полісів зупинила експансію Ахеменідів на захід. Проте роль і місце Перської держави в системі стосунків між грецькими полісами і після понесеної у війні поразки залишалася дуже ваговою.

Упродовж другої половини V — першої половини IV ст. до н. е. держава Ахеменідів уміло впливала на політичну ситуацію в балканській Греції, провокуючи конфлікти, перешкоджаючи свою тимчасову появу на політичній арені загальногрецького гегемона і субсидуючи з цією метою то одні, то інші грецькі міста-держави і їх союзи з метою їх взаємного виснаження в ході постійних воєнних зіткнень один з одним. Ця обставина не раз дозволяла перському цареві виступати верховним арбітром при виникненні конфліктних ситуацій в Елладі, здобуваючи в арбітражному діалозі і вирішення своїх регіональних інтересів.

Слід сказати, що така політика в цілому була досить успішною аж до моменту, коли у минулому надійний клієнт Персії — Македонське царство, — не забезпечило власного домінування над усією Балканською Грецією в 30-і рр. IV ст. до н. е.

Ця подія, разом із зтяжною внутрішньополітичною кризою, виявилася фатальною для Перської держави. У 334 р. до н. е. величезна об'єднана греко-македонська армія вторглася на територію імперії і покінчила з пануванням династії Ахеменідів.

Роль і значення держави Ахеменідів для розвитку системи міжнародних відносин, як представляється, недооцінюються більшістю вітчизняних і зарубіжних дослідників (так само як і існує відома переоцінка внеску античної Греції і елліністичних держав в цілому).

В період еллінізму греки не лише запозичували на Сході ідею універсальної світової імперії. Фактично уся історія стосунків елліністичних монархій — боротьба діадохів, суперництво елліністичних царств і так далі — протікала на величезній території, окремим країнам і регіонам у рамках якої завоювання Ахеменідів надали свого часу імпульс до інтенсифікації культурних, торговельних і політичних контактів у рамках єдиної імперії.

До тих пір, поки що освоїли техніку бронзи і мали інститути державності іньці утримували свою монополію в цих областях, вони мали в розпорядженні організаційну і військово-технічну перевагу над периферією, що знаходилася на рівні примітивно застарілої організації.

Проте до кінця II тисячоліття до н. е. ситуація істотно змінилася.

На межах Іньської держави виник потужний союз племен Чжоу.